

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ТОШКЕНТ
ДАВЛАТ
ИҚТИСОДИЁТ
УНИВЕРСИТЕТИ**

**“ХАЛҚАРО МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТ СТАНДАРТЛАРИГА
ЎТИШ ВА ХАЛҚАРО ТАЖРИБАНИ ЎЗБЕКИСТОНДА
ҚўЛЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ”**

**мавзусидаги
халқаро илмий - амалий анжуман
мақолалар тўплами**

ТОШКЕНТ – “ИҚТИСОДИЁТ” 2022

5. Н.Б.Абдусаломова Methodology of calculating budgeting at industrial enterprises. Economics and Innovative Technologies. Vol. 2020, No. 1, January-February.

6. Н.Б.Абдусаломова Совершенствование методологии внутреннего контроля в системе управленческого учета. Проблемы и тенденции развития инновационной экономики: международный опыт и российская практика: материалы VIII Междунар. науч.-практ. конф. / редкол.: Т.Б. Лейберт и др.; под общ. ред. проф. Т.Б. Лейберт. – Уфа: Изд-во УГНТУ, 2020. – 342 с.

7. Н.Б.Абдусаломова Совершенствование методологии внутреннего контроля в системе управленческого учета. Международные стандарты учета и аудита: практика применения в условиях цифровой экономики: сборник статей. Международной научно-практической конференции. Москва, 20 февраля 2020 г. /

8. Интернет сайтлари: <https://lex.uz/docs/4168749>

Тохилова Камола Мирхамидовна
Тошкент Туризм ва сервис коллежи
махсус фанлар кафедраси катта ўқитувчиси

Молиявий активлар ҳисобини такомиллаштириш истиқболлари

Ушбу мақолада бюджет ташкилотларида молиявий активлар ҳисобининг такомиллаштириш йўллари, “Давлат бюджетининг ғазна ижроси тўғрисида”ги қонунлар, бюджет ташкилотларида молиявий активларни ҳисобини юритиш, молиявий активлар ҳисобини техник жихатларини такомиллаштириш, бунда бюджет ташкилоти томонидан ишчи счётлар режаси тузишда пул маблағлар ҳисобини маблағлар манбаалари бўйича акс этирилишига алоҳида эътибор қаратишига бағишланган.

Калит сўзлар: давлат бюджети, ғазначилик, касса харажатлари, касса даромадлари, крипто-валюталар, блокчейн ва рақамли трансакциялар.

В данной статье рассмотрены пути совершенствования учета финансовых средств в бюджетных организациях, законы «Об исполнении государственного бюджета», вопросы учета финансовых средств в бюджетных организациях, совершенствования технических аспектов учета финансовых средств, которым уделено особое внимание

Ключевые слова: государственный бюджет, денежные расходы, денежные поступления, криптовалюты, блокчейн и цифровые транзакции

Карантин даврида Ўзбекистонда иқтисодий фаолликнинг сезиларли пасайиши Давлат бюджети барқарорлигига хавф туғдирмаслиги учун 2020 йил 15 апрелда Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори эълон қилинди. Унда коронавирус пандемияси ва глобал инқироз даврида Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетининг барқарорлигини таъминлаш ва бюджет

харажатларини мақбуллаштиришнинг қуйидаги устувор йўналишлари белгиланди:

коронавирус инфекцияси тарқалишига қарши курашиш бўйича кечиктириб бўлмайдиган тадбирларни амалга ошириш;

муҳим ижтимоий харажатларнинг тўлиқ амалга оширилишини таъминлаш;

жаҳондаги ва республикадаги ижтимоий-иқтисодий фаоллик аҳволи таҳлили ва муҳимлик даражасидан келиб чиққан ҳолда долзарб ҳисобланмаган лойиҳа ҳамда харажатларни кейинги даврларга кўчириш;

давлат дастурларини бажаришга йўналтириладиган бюджет маблағларини қисқартиришда лойиҳаларнинг устуворлиги ва ижтимоий йўналтирилганлигини инобатга олиш;

давлат ички ва ташқи мажбуриятларининг, шу жумладан, фуқаролик-ҳуқуқий шартномалар асосида етказиб берилган товарлар, бажарилган ишлар ва кўрсатилган хизматлар учун тўловларни амалга ошириш ҳамда давлат-хусусий шериклик лойиҳалари бўйича мажбуриятларнинг тўлиқ бажарилишини таъминлаш;

бюджет маблағларини тақсимловчиларнинг харажатларни мустақил камайитириш бўйича масъулиятини ошириш.

Мамлакатимизда давлат молиясини самарали бошқариш тизими ҳисобланган бюджетнинг ғазна ижросига ўтилиши бюджетдан маблағ олувчи ташкилотларнинг пул маблағларини ўз ичига қамраб олади. Бунда бюджет пул маблағларини консолидацияси ғазначилик бўлимларида акс эттирилиши тартиби йўлга қўйилди. Бюджет ташкилотлари даромадлар ва харажатлар сметалари ижросини амалга оширишда молиявий активлар яъни пул маблағлари ҳисоби алоҳида муҳим аҳамият касб этади.

Мамлакатимиз молия тизимида амалга ошириладиган ислохотлар бюджет ташкилоти сифатида фаолият юритаётган муассасалар ҳисоб тизими услубий жиҳатларини такомиллаштиришни талаб этмоқда. Ўзбекистон Республикаси “Давлат бюджетининг ғазна ижроси тўғрисида”ги қонунга асосан Давлат бюджети маблағларини мақсадли сарфланиши тизими йўлга қўйилди. Бунда ғазначилик ва унинг ҳудудий бўлимлари орқали бюджет маблағлари бўйича белгиланган тартибда касса харажатлари амалга оширилмоқда ва бюджет маблағлари бўйича амалга ошириладиган бюджет ташкилотларини мол етказиб берувчилари билан хўжалик шартномалари рўйхатдан ўтказилмоқда. Давлат бюджети ижроси тизимида амалга ошириладиган ислохотлар натижасида бюджет ташкилотлари даромадлар ва харажатлар сметалари ижроси ҳисобини юритишни барча меърий ҳуқуқий асослари мустаҳкамланмоқда. Бу борада бюджет ташкилотлари молиявий активлари ҳисобини ҳам алоҳида қайд этиш лозим. Чунки Давлат бюджети ғазна ижросига ўтиши жараёнида Республика бюджети ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси ва маҳаллий бюджет тизимидаги бюджет ташкилотлари бюджет ҳамда бюджетдан ташқари пул маблағлари ҳисоби бўйича меъёрий ҳуқуқий асос яратилди. Бу жараёнда молиявий активлар ҳисобини амалдаги қонуний ҳужжатларга мос ҳолда юритилиши ҳар бир бюджет ташкилотини ҳисоб

сиёсатини ташкил этилишига асосан боғлиқ бўлади. Ҳисоб сиёсатини юритиш натижасида амалий ҳолатлар услубиётни қайсидир жихатларини такомиллаштириш заруриятини келтириб чиқаради.

Бюджет ташкилотларида бошланғич ҳужжатларни юритишга доир меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларга шарҳлар келтириш, уларни мисоллар билан шарҳловчи ўқув қўлланмалар ва амалий мақолаларда ёритиб бориш куннинг долзарб масалаларидан ҳисобланади.

Қатор давлатларда, масалан Венгрияда катта бўлмаган бюджет ташкилотларида алоҳида бухгалтерия ҳисобини юритувчи бўлинмалар йўқ. Уларнинг бухгалтерия ҳисобларини юритиш ва харидларини амалга ошириш тўлалигича маҳаллий ғазначиликка юклатилган. Яъни, паст малакали кўплаб бухгалтерлар штатларига эҳтиёж бартараф қилиниб, юқори малакали ва маъсулиятли ғазна ходимлари бир нечта бюджет ташкилотларининг ишларини юритиш учун масъулдирлар.

Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини юритишда шу каби халқаро тажрибаларни ўрганиш ва халқаро тажрибаларни жорий қилиш имконларини топиш ҳам бухгалтерия ҳисобини юритишда ижобий самара бериши мумкин.

Бюджет ташкилотларида молиявий активларни ҳисобини юритишда куйидаги муаммолар амалиётда кузатилаётганлигини кўриш мумкин:

Молиявий активларни юритиш жараёнида бухгалтерия ходимлари томонидан бир бирлари қиладиган ишларини ўзаро назорати талаб даражасида йўлга қўйилмаганлиги.

Кассадаги пул маблағларини ойида камида бир маротаба инвентаризация қилиниши қонунчиликда назарда тутилгани ҳолда амал қилинмаслиги.

Бухгалтерия бўлимида ишловчи ходимларни қўнимсизлиги яни тез-тез алмашиб туриши натижасида тажрибали бухгалтерларни камайиб кетиши ва бошқалар.

Молиявий активлар ҳисоби бўйича тадқиқотларимиз натижаларидан келиб чиқиб улар ҳисобини такомиллаштиришда куйидагиларга эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз:

Молиявий активлар ҳисобини ташкилий жихатларини такомиллаштириш, бунда бухгалтерия бўлимида касса ҳизматини ташкил этиш жараёнини доимий назорат қилиб борилиши, молиявий активлар ҳисобини юритишга маъсул ходимларни ўзаро бир бирлари бажарган ишларини назорат қилиш тизимини йўлга қўйиш.

Молиявий активлар ҳисобини техник жихатларини такомиллаштириш, бунда бюджет ташкилоти томонидан ишчи счётлар режаси тузишда пул маблағлар ҳисобини маблағлар манбаалари бўйича акс эттирилишига алоҳида эътибор қаратиш лозим. Бунда кассадаги пул маблағлари бўйича “Кассадаги бюджет пул маблағлари”, “Кассадаги ривожлантириш жамғармаси пул маблағлари” счётлар очилиши мақсадга мувофиқ бўлади.

Молиявий активлар ҳисобини услубий жихатларини такомиллаштиришда асосий эътиборни молиявий активлар ҳисобини юритишга оид ҳисоб сиёсатини

шакллантиришга қаратиш мақсадга мувофиқ бўлади. Бунда амалдаги қонуний ҳужжатларда келтирилган асосий эътибор қилиниши лозим бўлган ҳолатлар алоҳида услубий кўрсатма шаклида тузилади.

Бухгалтерия бўлими ходимларини қонунчиликда бўлаётган ўзгаришларни ўз вақтида хабардор бўлиб туришларини таъминлаш шунингдек улар малакасини йилига камида бир марта ошириш.

Бюджет ташкилотларида бюджет ва бюджетдан ташқари манбаалардан тушган пул маблағлар ҳисобини тўла автоматлаштирилган шаклда юритиш.

Ишчи счётлар режасида бюджет ва бюджетдан ташқари манбаалардан тушган пул маблағлар ҳисобини алоҳида шакллантириш ва бошқалар.

Замонавий ҳаётга тезлик билан кириб келган крипто-валюталар, блокчейн ва рақамли трансакциялар эндиликда нафақат ажаблантирадиган ва нотўғри тушуниладиган, балки ўрганилиши ва тан олинishi муқаррар бўлган активларга айланди

Криптовалюта ва токен рақамли молиявий актив ҳамда электрон шаклдаги мулк сифатида тавсифланади, майнинг эса тадбиркорликни бир тури бўлиб, криптовалюта яратиш ва/ёки криптовалюта кўринишида манфаат кўришга олиб келади.

Сўнгги вақтларда иқтисодий адабиётларда биткоин, криптовалюта ва блокчейн технологиясига бағишланган кўплаб тадқиқотлар пайдо бўлди. Бухгалтерия ҳисобининг етакчи олимлари рақамлаштирилган иқтисодиёт шароитида ҳисобнинг долзарб масалалари борасида қизғин баҳс-мунозара қилишмоқда. Шу билан бирга, криптовалюта ҳисобга олиш масаласи асосан бир томонлама, яъни фақат охириги фойдаланувчилар — юридик шахслар нуқтаи назаридан кўриб чиқилмоқда.

Иқтисодий адабиётлар ва амалиёт таҳлили асосида тадқиқотда криптовалюта ҳисобини ташкил этиш субъектлари таснифи ҳамда предмети ва объектлари тадқиқ этилди.

Шунга кўра, криптовалюта ҳисобини ташкил этиш субъектлари қуйидагилардир:

- рақамли активлар майнерлари (яратувчилари, ишлаб чиқарувчилари);
- рақамли транзакциялар реестридаги рақамли қайдлар валидаторлари;
- рақамли молиявий активлар алмашинув операторлари — криптовалюта савдоси билан шуғулланувчи трейдерлар (биржалар, платформалар);
- криптовалюта билан боғлиқ операциялар ва алмашинувини амалга оширувчи бошқа жисмоний ва юридик шахслар.

Шу билан бирга, бундай активларнинг қийматини операция амалга оширилган санасига баҳолаш ва уларни молиявий ҳисоботларда акс эттириш муаммоли масаладир, чунки халқаро ва миллий стандартларда ушбу турдаги активлар идентификация қилинмайди.

Юқорида билдирилган тавсияларни иноватга олиниши бюджет ташкилотларида молиявий активлар ҳисобини юритишни янада такомиллаштириш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг “Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида”ги Қонуни. 2016 йил 13 апрель, № ЎРҚ-404. <https://lex.uz/acts/2931253>.

2. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ Кодекси (янги таҳрири). Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 31.12.2019 й., 02/19/СК/4256-сон. <http://www.lex.uz/docs/4674902>.

3. Ўзбекистон Республикасининг “2020 йил учун Ўзбекистон Республикасининг давлат бюджети тўғрисида”ги Қонуни. 2019 йил 9 декабрь. 589-сон.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 24 августдаги 507-сонли “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари ва унга тушунтиришлар матнини тан олиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги Қарори. <http://lex.uz>.

5. Останакулов М. Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби. Ўқув қўлланма. Т.: "IQTISOD-MOLIYA", 2009.

Интернет сайтлари:

6. <https://president.uz>

7.. <https://www.lex.uz>

Тошназарова Дилфуза
Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти,
таянч докторант

Умумий таннарх ва маҳсулот бирлиги таннарх ҳисобини такомиллаштириш

Ушбу мақолада таннарх драйвери ҳамда ўзгарувчан харажатлар ва доимий харажатларга таснифлаш, таннарх драйвери ўзгариши ҳисобидан маҳсулот бирлиги таннархининг ўзгариши таҳлил қилинган.

Калитли сўзлар: Умумий таннарх, маҳсулот бирлигининг таннархи, таннарх драйвери, ўзгарувчан харажатлар, доимий харажатлар.

В данной статье даны определения на общую себестоимость, показан порядок расчета себестоимости единицы продукции. Анализируются драйвер затрат и классификация переменных затрат и постоянных затрат, изменение себестоимости единицы продукции за счет изменения драйвера затрат.

Ключевые слово: общая себестоимость, себестоимость единицы продукции, драйвер себестоимости, переменные затраты, постоянные затраты.